

LÄNK KLICK HURRA
– internettjänster på
folkbibliotek och i skolan

LULEÅ

TILL HAVS

KARLSTAD

TILL HAVS

GÖTEBORG

VÄXJÖ

innehåll

- 2** **BENGT KÄLLGREN:**
NÄTTJÄNSTER – CONTENT – BIBLIOTEK:
EN FRAMGÅNGSRIK KOMBINATION
- 5** **GUNILLA ERIKSSON:**
FRÅN LUNARSTORM TILL ARTIKELSÖK
- 9** **SUZANNE HAMMARGREN:**
KAN NÄTTJÄNSTER HÖJA KVALITETEN PÅ
LÄRANDET OCH VARA EN DEL I LÄROPROCESSEN?
- 13** **GÖRAN ENGDAL:**
E-BÖCKER PÅ DE SJU HAVEN
– SJÖMANSBIBLIOTEKET PÅ DEN
ELEKTRONISKA OCEANEN
- 16** **ANNA HAHR:**
VÄRMLAND – ETT LÄRANDE LÄN
- 21** **JIMMY GÄRDEMALM:**
LÄNSBIBLIOTEKEN OCH DATASERNA

Nättjänster – content – bibliotek: en framgångsrik kombination

Den traditionella bibliotekssamlingen, den som har fast form och syns på hyllan - böcker, CD, tidskrifter mm - är stor och ännu helt dominerande, den växer i omfång men är också under kontinuerlig förändring. Naturligtvis består boken, medan andra medier byter skepnad och nya format kommer till. Samtidigt sker en stark tillväxt i den digitala samlingen. Den samling som inte kan ses på hyllan, utan först med stöd av en aktiv bibliotekarie blir synlig genom datorn.

INFORMATIONSMÄNGDEN VÄXER OCH TAR NYA VÄGAR

Att Internet växer med några miljoner användare och servrar per dag eller så, är inget som vi häpnar över längre. Till största delen består ju tillväxten av brus som biblioteken kan strunta i. Men i den här bubblande tillväxten finns också en omfattande del som biblioteken måste bry sig om och skaffa sig ett fungerande förhållningssätt till. Det är den del av Internet som har ett verkligt innehåll för biblioteken, ofta uttryckt som "content" eller enklare – det som är nå't att ha. Ett viktigt material som biblioteken måste känna till och utnyttja i referensarbetet.

Utan alltför vild fantasi kan man tänka sig att huvuddelen av morgondagens vardagsinformation kommer att förmedlas genom datorer och mobiltelefoner eller genom andra mobila men ännu okända apparater. En stor del av kommunikationen mellan biblioteket och brukaren kommer naturligtvis också att ske den vägen. Därför kommer nättjänsterna att spela en allt viktigare roll i bibliotekets utbud. Särskilt de tjänster som kan erbjuda "content" och som kan förmedla kvalificerad

och källsäker information. Hämta, sammanställa och distribuera information i digital förpackning blir normalt vardagsjobb i biblioteket.

BIBLIOTEKENS NYA GRÄNSSNITT

Biblioteket, lokalen och bokhyllan är distributionsväg för den tryckta och synliga samlingen. Vi har "gått ut på sta'n" och genom inköp gjort ett urval som vi förmedlar från hyllorna i biblioteket. Internet är förmedlingsväg för den digitala samlingen. Att ge sig ut på Internet och söka är också som att "gå ut på sta'n". Vi stöter på en massa material som är helt ointressant, i vissa fall otrevligt, men vi stöter också på "content", alltså verkligt intressanta nättjänster som vi både vill och måste förmedla till bibliotekets användare.

Under ganska lång tid har biblioteken kompletterat sina traditionella samlingar med digitala samlingar. De första databaserna som fick någon verklig spridning kom redan under 80-talet. Flera av dessa fungerar fortfarande som bibliotekstjänster men använder idag Internet som distributör och www som gränssnitt. De har förvandlats till nättjänster. Vid sidan av dessa så har det dykt upp en flod av nya nättjänster som förmedlar verklig "content", hela böcker, bilder och massor med annat.

Numera utgörs större delen av den digitala samlingen av nättjänster, allt har konverterats till ett format som kan distribueras över Internet. Det är traditionella databaser tillsammans med webbtidningar, fulltextmaterial och e-böcker. Morgondagens digitala samling kommer naturligtvis också att innehålla musik och andra ljud, bild, film, TV-program och inte minst egenproducerat material som hemsidor, länksamlingar, virtuella ämnesboxar och lokalt producerade e-texter.

FRIA TJÄNSTER OCH BETALTJÄNSTER

Nättjänster kan indelas på många olika sätt. En viktig indelningsgrund för biblioteket är fria tjänster respektive betaltjänster. Fria tjänster finns alltid tillgängliga direkt, medan betaltjänster kostar pengar och kräver abonnemang av något slag. Att söka efter "content" bland de fria tjänsterna kan vara en omfattande och problematisk process. Informationsmängden är alltför stor och dåligt ordnad. Att söka efter information i betaltjänsterna är av flera skäl enklare. Naturligtvis för att dessa oftast är färre till antalet. Innehållet har en hanterlig omfattning och är

bättre strukturerat. Informationen som hämtas ur betaltjänsterna är också säkrare. Källan är alltid känd, det finns någon bakom tjänsten.

KOSTNADER FÖR NÄTTJÄNSTER – NÅGOT ATT RÄKNA MED

En trolig utveckling framöver är att en ökande del av de viktiga nättjänsterna för bibliotek kommer att vara betaltjänster. En del av de tjänster som idag finns bland de fria kommer att övergå till betaltjänster samtidigt som nya kvalificerade tjänster dyker upp mot betalning. Oavsett var man befinner sig i biblioteksvärlden så kommer en allt större del av budgeten att gå till nättjänster som man vill ha, men som också kräver att få betalt.

Det är alltså hög tid att göra en plan för utveckling av bibliotekets digitala samling. Att se över sitt bestånd av nättjänster, bestämma vilka betaltjänster man skall köpa och se till att man har en beredskap för inköp av nya intressanta nättjänster som dyker upp. En fungerande samverkansstruktur mellan biblioteken i kommunen ger möjlighet att delta i ekonomiskt fördelaktiga samköp av nättjänster tillsammans med bibliotek i andra kommuner.

SYNLIGGÖRANDE KRÄVER NYA ARBETSSÄTT

Att göra den digitala samlingen synlig genom nya arbetsformer i referensarbetet är självklart. En samverkansgrupp ger möjlighet till gemensam planering av utbildning och ömsesidigt idéutbyte för att utveckla bra metoder i arbetet med nättjänster.

Det är alltså dags för ett seriöst och professionellt förhållningssätt till nättjänster på biblioteken. Glöm IT-bubblan som sprack, snart bryter det löst på allvar och då gäller det för biblioteken att hänga med!

BENGT KÄLLGREN

PROJEKTLEDARE KULDA-PROJEKTET

Från Lunarstorm till Artikelsök

- Vi ska göra projektarbete om eldstäder, historiskt alltså.

Vår lärare sa att vi skulle söka upp dig, säger Per och Erik från byggprogrammet på en av gymnasieskolorna på Lindholmen. Jag är förvarnad. Tillsammans med lärarna har vi bestämt att genomgångarna i informationssökning inför elevernas projektarbeten i åk 3 ska ske i små grupper.

De här pojkarna känner jag väl igen. De har varit flitiga besökare på biblioteket under hela sin gymnasietid, men troligtvis är det inte våldsamt kunskapsörst som drivit dem. Nej, många och långa strider har vi haft om vad bibliotekets datorer egentligen ska användas till.

Älvstrandens bibliotek har förhållandevis många datorer, 25 datorer med Internetuppkoppling, 7 datorer med Officepaketet och 1 dator med talsyntesprogram och möjlighet att använda Daisy för läshandikappade eller synskadade. Det finns många elever på området, ca 6500 och ett femtiotal nationaliteter är representerade. Datorerna är ständigt bokade. Via ett bokningssystem bokar alla datorerna själva. En halvtimme per dag är standardinställningen på bokningen. När det är "lågsäsong", dvs sent på eftermiddagarna kan vi i personalen förlänga tiden. Ibland ringer också lärare och ber att deras elever ska få möjlighet att använda datorerna längre tid eftersom de håller på med något arbete. Vi har regler som säger att datorerna inte får användas till spel, pornografiskt eller rasistiskt material. Vi tycker inte att Lunarstorm och chattande är de lämpligaste använd-

Älvstrandens bibliotek ligger på Lindholmen i Göteborg. Foto: Annelie Börjesson.

ningsområdena, men vi har valt så få förbud som möjligt för att klara av att efterleva dem.

INTERNETANVÄNDNING KLASSFRÅGA

Erik, Per och jag satt länge och diskuterade infallsvinklar på deras ämne. Tillsammans letade vi i bibliotekets katalog, i Artikelsök och på Internet och så småningom fick de fram ett ganska stort material, som de nu bearbetar utifrån sina frågeställningar. Det här var första gången, som de verkligen tvingats att använda datorerna till annat än lek.

Deras förtjusning när de faktiskt hittade artiklar och texter de trodde sig kunna använda gick inte att ta miste på. "Nämen – kolla här. Det var som fan", var utrop som kom titt som tätt.

Jag tror att de här pojkarna är ganska typiska för en stor grupp unga dator-

användare. Många sitter vid datorn varje dag, ofta flera timmar, men de är urusla informationssökare. De kan chatta, mejla och spela spel, men står handfallna om de ska hitta något utanför leksfären. Chattandet och mobiltelefonen har blivit umgängesform och tonårslek. Det är inget att moralisera över, men det ställer en del frågor till alla som trodde datorn innebar en kunskapsrevolution. Det gör den i många stycken, men det har samma klassmässiga förtecken som användningen av all tidigare media. Den ökade tillgängligheten av datorn som maskin, innebär inte att alla kan utnyttja dess resurser.

Risken är snarare att många blir än mer utestängda från viktig samhällsinformation.

Det är samma ungdomar, som tidigare med relativt stor lätthet lärde sig hitta material i böcker och tidskrifter, som nu blir duktiga informationssökare på nätet och i databaser. Erik, Per och många av deras kamrater kommer från läsovana miljöer, många av dem har läs- och skrivsvårigheter. För dem har datorn inte inneburit en kungsväg in i kunskapens förlovade land, utan ett annat sätt att leka och skapa kontakter med vänner, kända och okända. Det är inget fel i det, men det fördjupar inte deras möjlighet att ta del av samhällsdebatten eller ökar deras kunskaper om världen. Istället är de ständigt utsatta för ett bombardemang av reklam om kommersiella produkter och tjänster.

MÅNGA UNGA SAKNAR DATOR HEMMA

Bland de ungdomar som dagligen rör sig på biblioteket finns också en förvånansvärt stor grupp ungdomar som inte har tillgång till dator hemma. Många av dem är invandrare. Av dem som har dator hemma är långt ifrån alla uppkopplade mot Internet i synnerhet inte till bredband. Det gör att intresset för bibliotekets datorer är stort.

Här uppstår en tydlig konflikt mellan bibliotekets pedagogiska roll och elevernas uttalade önsknings. De som inte kan testa chatsidor och spel hemma vill naturligtvis göra det på biblioteket. Även de som "leker" hemma vill göra det på biblioteket, men de har lättare att acceptera våra regler.

Det positiva med konflikten är att många elever som normalt sett aldrig skulle sätta sin fot på ett bibliotek blir flitiga biblioteksbesökare. De blir trots allt förtrogna med miljön och med oss i personalen. Den dag de behöver utnyttja biblioteket som bibliotek är inte spärren så hög. Det negativa är att bibliotekets behov av att vara "fritidsgård" är minimalt. Av någon anledning, eller egentligen ganska naturligt, är chattande roligare om man är 4 – 5 stycken vid datorn. Det blir lätt en alltför hög ljudnivå för att passa dem som sitter i biblioteket för att arbeta och för personalen som ska vistas i miljön hela dagen.

DET FRIA MATERIALET FÖR LITET

Självklart används datorerna till informationsökning också. Vi i personalen har regelbundet genomgångar i informationsökning i samarbete med lärarna och utifrån arbeten eleverna förväntas göra. Efter en sådan genomgång blir det extra tydligt vilka som förstår att nyttja databaser när det fria materialet på Internet inte räcker till eller för att förenkla sina sökningar.

Det är lite för enkelt att säga att det bara är de "duktiga" eleverna som klarar av det. Det handlar om elever som är förtrogna med många olika delar av informationsflödet, alltifrån böcker till nättidskrifter. Men många behöver flera samtal och ofta individuell undervisning för att förstå att om de ska kunna genomföra ett skolarbete eller tränga djupare in i en fråga behövs mer än att skriva ut de fem första länkarna från Altavista.

Det här är naturligtvis en utmaning för biblioteken, som öppna demokratiska institutioner. Varken skolan eller biblioteken får blunda för att de ungdomar, som har svårast att göra sig gällande i samhället, också är de som lättast stängs ute från elektronisk information.

GUNILLA ERIKSSON

BIBLIOTEKSCHEF,

ÄLVSTRANDENS BIBLIOTEK, GÖTEBORG

Kan nättjänster höja kvaliteten på lärandet och vara en del i läroprocessen?

Skolbiblioteksforum är en verksamhet inom Skol- och barnomsorgsförvaltningen i Växjö kommun. Uppdraget är bl a att utveckla skolbibliotek till en pedagogisk resurs, ett redskap för måluppfyllelse. Skolbiblioteket skall vara en central plats i skolan, jämt öppet och präglat av olika aktiviteter som stödjer lärandet.

Skolbiblioteksforum tillkom halvårsskiftet 2000. I verksamheten fanns då tre skolbibliotekier. Idag finns sju skolbibliotekarietjänster med placeringar på tre 7-9 skolor, tre F-6 skolor och en skolbibliotekschef. I tjänsterna ingår även ett kommunövergripande ansvar för de för- sär- och grundskolor som inte har kontinuerligt bibliotekariestöd. Våra kontaktlänkar på dessa enheter är dels bokombuden på för- och särskolorna (pedagogisk personal med särskilt ansvar för bl a att för- och sarskolan utvecklar en kreativ språkmiljö) dels bibliotekspedagogerna på grundskolorna (lärare med särskilt ansvar för skolbiblioteket). Redskap för detta ansvar är bl a vår hemsida; www.skolweb.vaxjo.se/skolbiblioteksforum. Härifrån stöttar vi pedagoger genom att påvisa olika nättjänster såsom samlade och granskade länklister, olika databaser (både ”fria” databaser och licensdatabaser), listor på skön- och facklitteratur inför ex temaarbeten. Vi har också startat upp en nätkonferens där avsikten var att pedagoger och bibliotekarier skulle använda nätet interaktivt (innebär att man är delaktig och medskapande) för att utbyta erfarenheter och stötta varandra i sin yrkesroll. Erfarenheten av detta pro-

WWW.SKOLWEB.VAXJO.SE/SKOLBIBLIOTEKSFORUM

jekt är att pedagoger av olika anledningar t ex brist på tillgång till datorer, tidsbrist, okunskap och ovana vid interaktivitet inte har nyttjat denna möjlighet.

ÄR BIBLIOTEK EN ANGELÄGENHET FÖR SKOLAN?

Redan 1923 års Folkbibliotekssakkunniga ansåg att skolbiblioteken vore "ett utmärkt hjälpmedel för den uppfostran till självverksamhet som måste anses vara en av skolans viktigaste uppgifter". Vid denna tidpunkt ställdes andra krav på samhällsmedborgarna än de krav som ställs på medborgarna idag. På många sätt har världen förändrats, både vad gäller yttre och inre strukturer. Idag har särskilda samhällsinstitutioner inte längre monopol på förmedling av kunskap. Istället ställs krav på att samhället gör information tillgänglig för medborgarna. I detta perspektiv är skolan en viktig institution där barn och elever ges möjlighet att bearbeta och omvandla information till kunskap. Ett skolbibliotek som fungerar på bästa sätt har stora möjligheter att bli ett rum, både fysiskt och virtuellt, för lärande.

Förutsättningar för detta är bl a att bibliotekarier och pedagoger har;

- en samsyn på lärandet som en process
- kunskap om varandras kompetens
- ett fungerande samarbete

Pedagogen har kunskap om undervisning och är expert på ämnes- och fackkunskaper. Bibliotekarien har kunskap om informationssökning bland olika medier och värdering av källor. Tillsammans kan dessa kompetenser utgöra ett bra stöd för barn och elever i läroprocessen.

"Mediernas betydelse och vårt förhållande till medierna behandlas i läroplanen, men kunskapsområdet har haft en undanskymd plats i den föregående kursplanen. Ett vidgat textbegrepp har därför förts in i den reviderade kursplanen. Det innebär att texter inte alltid behöver läsas utan kan upplevas med ögat eller örat i olika former och att detta ingår i svenskämnet."

ur: Grundskolan : kursplaner och betygskriterier. Kommentarer. Stockholm, 2000.

ATT BEVARA NYFIKENHETEN OCH SKAPA ETT KRITISKT TÄNKANDE

Skolans styrdokument förespråkar arbetssätt som främjar barns och elevers nyfikenhet. Nyfikenhet och lust att lära ger motivation. Arbetssätt där barn och elever själva tar ansvar och aktivt inhämtar relevant information från olika medier; skön- och facklitteratur, nättjänster, radio, film, kompenserande hjälpmedel med mera, ökar motivationen.

I detta arbetssätt kan de båda yrkeskompetenserna utveckla en handledarfunktion där man tillsammans stödjer eleverna att skapa struktur i sitt lärande. Barn och elever behöver stöd att ringa in frågeställningar, avgränsa arbetsområden och att ha tillgång till information så att de inte "drunknar" i information utan har tillräckligt med relevant information både i tryckt och digital form.

Många barn och elever har kunskap och vana vid att använda datorer. Barn och elever har lätt för att agera interaktivt med datorn i exempelvis "chattande" och i rollspel. De ser nättjänster som ett naturligt och tidsenligt verktyg för både informationssökning, kommunikation och lekfullt tidsfördriv. För att nättjänster skall höja kvaliteten på lärandet och vara en del i läroprocessen krävs kunskap och medvetenhet om koppling mellan informationssökning och kritiskt tänkande. Att hjälpa barn och elever utveckla ett kritiskt tänkande är en viktig uppgift för skolbibliotekarier och pedagoger. Ett problembaserat arbetssätt med hand-

Koncentrerade barn på Borås Stadsbibliotek. Foto: Katarina Dorell.

ledarstöd som utgår från skolbiblioteket, med tillgång till bl a olika nättjänster, har möjlighet till lärande som utvecklar tänkandet. "Vem säger vad till vem och i vilket syfte?" Var är min roll i detta sammanhang? Hur kan jag påverka? Barns och elevers egna frågeställningar är viktiga för att de ska känna motivation och meningsfullhet.

Barn och elever använder nättjänster både i skolan och på fritiden. Lärandet upphör inte i och med skoldagens slut. Bibliotekarier och pedagoger måste ha förståelse och kunna hantera utvecklingen inom detta område för att stödja och stötta eleverna i deras lärande. Mötet mellan bibliotekarier, pedagoger, barn och elever och de nya verktygen för lärandet kan bli dynamiska och är oerhört spännande. Kring detta möte uppstår många frågor. Vad lär sig barn och elever egentligen via nättjänster? Hur använder de nättjänster? Hur utvecklas tankestrukturen? Hur förändras arbetsprocessen? osv

"I den informationsvärld som webben krävs kunskap och färdigheter för att man ska kunna utnyttja dess resurser framgångsrikt. Det är därför rimligt att förvänta sig att barn lär sig om webbens egenskaper i skolan, hur man söker och hittar information och hur man bedömer kvaliteten på funnen information."

ur: Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt, Louise Limberg m.fl. Stockholm, 2002

Skolbiblioteksforum är ett av demobiblioteken inom projekt KULDA (konsortieupphandling av licensdatabaser). Att vara demobibliotek innebär att vi dels är en dialoggrupp, där vi ska utveckla ett samarbete med leverantörer dels vara en testgrupp som testar olika databaser under en begränsad tid. Vår avsikt med att medverka som demobibliotek är bl a att stärka skolbiblioteket som pedagogisk resurs. Att göra bl a nättjänster lätt tillgängliga som redskap i läroprocessen. Att vidga arenan för lärandet är ett tidsenligt samhällskrav som ytterst handlar om demokrati. Skolans viktigaste uppdrag är att stödja barn och elever att utvecklas till sunda skeptiker, fria tänkande och analyserande människor som kan fatta självständiga beslut.

SUZANNE HAMMARGREN
CHEF SKOLBIBLIOTEKSFORUM, VÄXJÖ

E-böcker på de sju haven – Sjömansbiblioteket på den elektroniska oceanen

*Sjömansbiblioteket är ett folkbibliotek, fastän annorlunda.
Sjömansbiblioteket är till för dem som arbetar till sjöss och därför
inte har tillgång till de vanliga kommunala folkbiblioteken.
Sjömansbiblioteket är statligt. Sjömansbiblioteket finns i Göteborg,
men också i ett 20-tal andra hamnar, i Sverige och utomlands.
Svenska handelsfartyg tar ombord 75.000 böcker och 4.000
ljudböcker om året, 7.000 tidskriftsexemplar och 50.000
dagstidningsexemplar.*

Svenska Sjömansbiblioteket etablerades 1930. Biblioteket har alltid haft band till Göteborgs Stadsbibliotek. På 70-talet var Sjömansbiblioteket en avdelning inom Stadsbiblioteket, dock bekostad av staten. År 1978 omvandlades dittillsvarande Handelsflottans Vålfärdsråd till Handelsflottans kultur- och fritidsråd.

Sjömansbiblioteket kom därvid att ingå som en betydelsefull del i HKF, en av de statliga myndigheterna under Näringsdepartementet. Idag används i tydlighetskrävande sammanhang skrivningen HKF Sjömansbiblioteket.

Våra böcker pryds fortfarande av det exlibris som sjömannen och konstnären Torsten Billman skapade, med texten ◊ SVENSKA SJÖMANSBIBLIOTEKET ◊ GÖTEBORG ◊ omskriven kring en rundad grafisk bild av Vinga fyr sändande upplysning ut över ett mörkt hav.

I dagligt tal heter vi helt enkelt Sjömansbiblioteket. Band med Göteborgs Stadsbibliotek finns kvar, om än glesnade.

HKF:s uppgift är att tillhandahålla kultur-, fritids- och informationsutbud till såväl svenskt som utländskt sjöfolk. Sjömannen skall i möjlig utsträckning kompenseras för det "landutbud" han går miste om på grund av tjänstgöring till sjöss. HKF har sammanlagt ett 30-tal anställda, varav två och en halv på Sjömansbiblioteket.

I de största svenska hamnarna besöks och ges service åt alla anlöpande fartyg, svenska som utländska, av HKF:s platsombud. I de för svensk sjöfart viktigaste utländska hamnarna besöks alla svenska fartyg. En av platsombudens uppgifter är att ta ombord Sjömansbibliotekets böcker, en annan att arrangera sjöfolksidrott.

INTERNET VIA SATELLIT

Dagligen sänder HKF ett av TT sammanställt nyhetssammandrag på ca tio A4-sidor, SAX-preset, till fartygen. Förr sändes SAX-preset (SAX = till alla svenska fartyg) på kortvågstelegrafi, som under 70-talet kompletterades med telex. Nu används modernare, elektroniska kommunikationsvägar. I går morse, idag e-post. Idag är det normalt att svenska handelsfartyg tar emot och sänder e-post dagligen. I de större rederierna har varje befattningshavare ombord sin egen e-postadress. Trafikkostnaderna för satellitkommunikation gör att volymen för privat e-post via fartygets servrar begränsas till 200 eller 300 kbyte. "Bredbandsresurser" är fortfarande avlagset till sjöss. Sjömannen kan inte "surfa" på Internet, har inte tillgång till webb-tjänster. Den Internetdistribuerade dagstidningen får man vänta på några år. Det ser också ut att dröja någon tid innan möjligheten att ladda ner e-böcker till sjöss står till buds.

E-BÖCKER

När vi på Sjömansbiblioteket började intressera oss för utlån av elektroniska böcker, hade vi en överdrivet optimistisk tro på en i tiden näraliggande tillgång till Internet i fartygen. Vi inser idag att vi håller på att introducera en tjänst som inte är fullt så tillgänglig för vår målgrupp som vi hade föreställt oss. Men tankarna om e-boken till sjöss är fascinerande och fortfarande goda. Beroende på tradition är sjömannen ombord under tjänstgöringstörnar som kan vara fyra veckor eller åtta veckor eller tre månader eller ett halvår. Sjömansbiblioteket har ett nät av

bokutlåningsstationer i strategiska hamnar i fyra världsdelar, där fartygen kan förnya sina bibliotek. Denna traditionella bokförsörjning är fortfarande mycket uppskattad, men det ligger i sakens natur att den också är tungrodd och på sitt sätt ineffektiv. Att som sjöman mitt ute på Stilla havet, under en två veckors resa mellan USA och Japan, kunna ladda ner just den text man just då vill läsa, det vore en ny dimension av boklig tillgänglighet, som Sjömansbiblioteket skulle vilja kunna erbjuda.

BÖCKER I BÄRBAR DATOR

Sjömansbiblioteket har, som ett av KULDA-kretsens bibliotek, ingått avtal med eLib om utlåning av e-böcker. Vi ser det som en försöksverksamhet. Vi kommer under senhösten att informera om tjänsten via HKF:s webbplats: www.seatime.se, via HKF:s kvartalsbulletin Utkik som sänds till alla fartyg, och via andra kanaler. De sjömän som i ett första skede kommer att kunna använda sig av e-bokstjänsten är de som tar egen bärbar dator med ombord. De är inte så få. De får då bunkra innan de far hemifrån, ladda ner e-böcker som de vill försäkra sig om att ha tillgång till under resan.

Sjömännens och Sjömansbibliotekets bokhantering bygger på ömsesidigt förtroende. Formaliteter som lånekort existerar inte. För den sk valideringen tänker vi använda oss av fartygens sk signal, en bokstavs- och sifferkod unik för varje enskilt fartyg.

Några andra spärrar än ett årligt totalt tak för antal lån tänker vi inte bestämma. En sådan spärr vill vi ha för att inte riskera att kostnader blir okontrollerbara.

GÖRAN ENGDAL

SJÖMANSBIBLIOTEKARIE

**HKF:S WEBBPLATS:
WWW.SEATIME.SE**

Värmland

– ett lärande län

I Värmland, liksom på många andra håll i landet, pågår olika verksamheter på folkbibliotek och lärcentra som skulle kunna gå under samlingsnamnet "vuxnas lärande". Detta begrepp kan innehålla mycket; telebildstudios och streaming video, jobba på dagarna och plugga på kvällarna, databaser, leta och låna kurslitteratur, vältuggade blyertspennor, krånglande First Class, kurskamrater som man bara sett på telebild och – många nya möjligheter i tillvaron!

BIBLIOTEKARIER PÅ LÄRCENTRA

I Kristinehamn, Filipstad och Arvika finns sedan början av september 2002 bibliotekarierna anställda på lärcentra på respektive ort för att jobba mot vuxenstuderande. Bibliotekarierna arbetar också på folkbiblioteket på orten. I Arvika arbetar Ulla-Carin Stenberg med dessa frågor.

– När jag tar emot vuxenstuderandegrupper både på biblioteket och på Lärcentra presenterar jag mig som studiebibliotekarie, det blir lättare för dem att förstå min funktion då. Som studiebibliotekarie är min viktigaste uppgift att vara en förenande länk mellan folkbiblioteket och lärcentra. Jag visar t.ex. användbara databaser och lär eleverna att betrakta biblioteket som ett redskap i utbildningen. Den två-stegsutbildning i informationssökning jag har börjat med är ett exempel på en konkret uppskattad service som vuxenstuderande erbjuds här i Arvika.

– Vid första kurstillfället visar jag biblioteket och poängterar att de alltid är välkomna hit och att det är meningen att de ska känna sig bekväma här – man

behöver inte viska, förklarar Ulla-Carin. Jag visar också runt på alla avdelningar – många är faktiskt väldigt ovana biblioteksbesökare. När vi kommer till fackavdelningen blir det naturligt att prata om kunskapsorganisation och ämnesindelningar. Vid det andra besöket går jag in djupare på informationssökning, i första hand bibliotekskatalogen och databaser. Vid deras andra besök får de jobba med färdiga frågor, helst sådana de själva har med sig. Egentligen skulle tre utbildningstillfällen behövas, i den tredje delen skulle jag gärna gå djupare in på databaser och Internetresurser.

Ulla-Carin tycker också att det är viktigt att de vuxenstuderande, som ofta är distansstuderade och inte har något annat klassrum än Lärcentrats datasal, känner sig hemma i en miljö.

– Då kan det vara av stort värde att ha ett folkbibliotek att sitta ner i! Om man är distansstuderade vid ett universitet eller högskola har man stor hjälp av den service som universitetsbiblioteket på den orten erbjuder, men folkbiblioteket på orten är också en viktig länk i studierna. Här kan man få direktservice och hjälp i realtid, enormt värdefullt för en distansstuderade!

IVER

Värmland är en av sju regioner i landet som sedan hösten 2002 disponerar Kulturrådspengar för att jobba med projekt kring området "Vuxnas lärande". Länsbiblioteket i Värmlands projekt heter IVER (Informationssökning Via Elektroniska Resurser) och syftar till att för introduktion av fler elektroniska källor på kommunbiblioteken – göra både abonnemangsdatabaser och gratis webbresurser mer kända och använda.

Eftersom folkbiblioteken är en väldigt betydelsefull del av infrastrukturen för olika former av vuxenstuderande (KOMVUX, sfi, distansstuderande vid högskola och universitet) är det också viktigt att bibliotekspersonalen på bästa sätt kan hjälpa de vuxenstuderande som behöver det lokala biblioteket. Långt ifrån alla kommunbibliotek har möjlighet att på heltid anställa studiebibliotekarier som enbart arbetar med vuxenstuderandefrågor, men alla bibliotek får frågor på området och det är då det blir viktigt att kunna vägleda, både bland allmänna frågor men också när det gäller de vanligaste databaserna. Bibliotekarier på folkbiblioteken måste också ha kännedom om universitets- och högskolebibliotekens databaser om de ska kunna hjälpa distansstuderande.

KOMPETENSUTVECKLING OCH SAMVERKAN

När klyftorna ökar mellan stora och små folkbibliotek när det handlar om att förse låntagarna med rätt information, blir det ännu viktigare för folkbibliotek att inte enbart bli utlåningsstationer för böcker. Dessa bibliotek riskerar då att missa den elektroniska kunskapsmassan! I vår region där flertalet bibliotek är små eller medelstora, kan vi bli starkare genom att dels samverka om de elektroniska resurserna och dels stärka personalens kompetens på området. Ett samarbete på orterna mellan lärcentra och folkbibliotek är också viktigt av den enkla anledningen att man då kan ta tillvara varandras kompetenser – som i Arvikafallet.

KURSER OCH INFORMATION

En presentation av IVER-projektet har genomförts på samtliga folkbibliotek i länet, på de flesta orter har också kurser i databassökningar givits för hela personalen på respektive bibliotek. De databaser som ingick i kursen var Affärsdata, Alex Online, Artikelsök, Bonniers Lexikon Online, Byggdok, Landguiden, Mediearkivet, NE, NetSök, LittInfo och PressText.

Gratisresurser på nätet visades också som ett alternativ till betaltjänsterna och jämförelser mellan källorna gjordes gemensamt. Parallellt med genomgången av databaserna fick kursdeltagarna själva göra sökningar, testlösenorden fick de behålla en vecka efter kurstillfället för att kunna fortsätta öva. Ytterligare ett inslag i kurserna var en presentation av KULDA och de aktuella nättjänster som erbjuds därigenom, vi tittade även gemensamt på KULDAs utbud.

Genom en informell diskussionslista som också heter IVER finns möjlighet för bibliotekarier att tipsa varandra om användbara nättjänster, söktips och annat som man vill dela med sig av till sina kollegor på andra bibliotek. För Länsbiblioteket är listan också användbar för att nå ut med aktuell information om IVER-projektet – förutom den information som finns på hemsidan. Andra än värmlänningar är också välkomna att ansluta sig: www.kultur.nu.

Före IVER-projektets start gjordes en inventering av databaser på folkbiblioteken och uppföljande inventeringar kommer att göras vid några tillfällen under projektets gång. Genom kurser och workshops i databassökningar och genom infor-

mation om aktuella nättjänster från KULDA kommer förhoppningsvis personalen på de värmländska biblioteken att stärkas i sin roll som aktiva kunskapsförmedlare

STUDIEPORTAL

En gemensam ingång till informationsresurser för Värmland finns producerad av Länsbiblioteket – Studieportalen. Tanken med Studieportalen är att den kan lokalanpassas ytterligare och användas av folkbibliotek och lärcentra i länet. Portalen underlättar informationssökningen bl.a. för vuxenstuderade genom att kommenterade länkar till databaser och gratisresurser är samlade på ett ställe. Det finns redan 1000-tals färdiga portaler – vi vet! – men vi vill också få med värmländskt användbart material i portalen och dessutom ge utrymme för att lägga in den egna bibliotekskatalogen på samma sida. Länkar till regionala folkbibliotek och universitetsbibliotek ryms givetvis också i portalen. Studieportalen utvecklas i samarbete med Hedmark fylkesbibliotek, genom ett interregionalt EU-projekt.

Gratistjänsten "Biblioteksguiden" – producerad av Umeå Universitet och Örebro Universitet – finns med som en länk på Studieportalen. I Biblioteksguiden kan varje bibliotek lägga in egna, unika uppgifter för sitt bibliotek, som t.ex. namn, telefon och mejladress till den bibliotekarie som arbetar med vuxenstuderandefrågor på biblioteket. I en annan modul kan man ange vilka databaser biblioteket abonnerar på och man kan gå en "virtuell" rundtur i biblioteket genom bild och text som beskriver lokalerna.

FORSHAGA BIBLIOTEK

På Forshaga bibliotek börjar man använda både Studieportalen och Biblioteksguiden inom kort. Ina Huss, vik. bibliotekschef i Forshaga förklarar varför biblioteket är angelägna om att få börja använda Studieportalen:

– Under senaste halvåret har vi gjort i ordning ett utbildningsrum på biblioteket, som vuxen- och distansstuderande kan använda sig av. Tre av fem datorer i detta utbildningsrum är inköpta för "Infrastrukturpengar". För dessa pengar har vi också börjat abonnera på några databaser PressText, Mediearkivet, GlobalGrant

och Landguiden, för de vuxenstuderandes räkning. Dessa databaser kommer ju också allmänheten till godo. För vårt bibliotek, som har begränsade personalresurser, är Studieportalen mycket användbar, vi har ingen möjlighet att skapa en egen portal från början. Nu gör vi om den lite för att passa vårt utbud och sedan kan vi använda den som startsida på samtliga datorer i utbildningsrummet. När jag har kurs i informationssökning ligger Studieportalen som startsida på datorerna, berättar Ina. En portal är den bästa anslagstavlan i biblioteket för att visa vilka databaser som finns tillgängliga!

7 regioner i landet disponerar sedan hösten 2002 Kulturrådspengar för att arbeta med projekt med temat "Vuxnas lärande":

Värmland – Länsbiblioteket i Värmland ansvarar

Dalarna – Länsbiblioteket i Dalarna ansvarar

Östergötland -Länsbiblioteket i Östergötland ansvarar

Halland - Länsbiblioteket i Halland ansvarar

Sandviken - Hofors - Ockelbo kommuner i samverkan

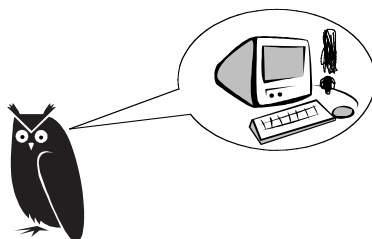
Simrishamn - Skurup - Tomelilla - Sjöbo – Ystad kommuner i samverkan

Botkyrka - Huddinge kommuner i samverkan

ANNA HAHN

BIBLIOTEKSKONSULENT, VÄRMLANDS LÄN

PROJEKTLEDARE FÖR IVER-PROJEKTET

Länsbiblioteken och databaserna

Egentligen borde inte frågan om folkbibliotekens användning av licensbelagda databaser vara en fråga för länsbiblioteken. Och det är den inte heller. I varje fall inte på lite längre sikt.

Folkbiblioteken kommer inom något år att välja och vraka bland databaser precis med samma självklarhet som man idag väljer och vrakar bland informationsbärare i pappersformat. CD-skivorna och videofilmerna vållade på sin tid huvudbry innan man fann formerna för anskaffning, förvaring, exponering, utlåning. Så är det med den virtuella informationen idag. Länkar, databaser, e-böcker ... allt detta är i första hand en hanteringsfråga.

En hanteringsfråga, men samtidigt en hisnande, verksamhetsomvälvande sådan! För plötsligt har det lilla biblioteket i princip samman möjligheter som det stora att ge medborgarna en fullgod informationsservice. Och det är en fascinerande utmaning. Men krävande och kanske också skrämmande. Människornas förväntningar på det lilla biblioteket växer. Allt finns ju på nätet! Så är det bara, oavsett om det är så eller inte. Det väntar bara på att bli framplockat! Och det ska biblioteksassistenten i Vuollerim klara av lika väl som facksalsbibliotekarien vid Göteborgs Stadsbibliotek. Vi kan inte använda vår pedagogiska energi till att förklara att allt faktiskt inte finns där, den behöver vi istället använda till att öppna nätets resurser för våra besökare så långt det bara är möjligt.

EN ÖVERGÅNGSPERIOD FÖR BIBLIOTEKEN

Denna utmaning är inte virtuell utan reell i allra högsta grad. Kanske inte riktigt idag. Idag kan folkbiblioteken fortfarande lyfta fram och framhäva sitt fysiska mediebestånd med ansevärt mått av emfas. Men när vi 40-talister ska lämna över

till en yngre generation, vad är det vi lämnar över? Ett dödsbo statt i förfall? Där bevarandet stått i centrum och utvecklingen i skamvrån? Jag tror att biblioteken måste se de år som återstår till generationsväxlingen som en slags övergångsperiod då biblioteken transformeras från dagens i första hand fysiska till morgondagens i första hand virtuella bibliotek.

I det nya biblioteket ska pensionären se sig omkring och mumla halvhögt: vilket jäkla inflytande PRO har på biblioteksutformningen! Ett bibliotek enkom för oss gamlingar! När barnet öppnar dörrarna ska det utropa: va´ fint! Här vill jag vara! När studenten kommer in ska han eller hon känna sig ha stigit in i ett studiebibliotek tillrättalagt för just honom eller henne. Och så vidare. Det är detta som är det moderna bibliotekets utmaning: att vara segment och helhet, att vara exklusivt och generellt, att vara fysiskt och virtuellt. Samtidigt. I en och samma kropp.

EN AKTIV ROLL FÖR LÄNSBIBLIOTEKEN

Det är i det här sammanhanget som jag gärna ger länsbiblioteken en aktiv roll. Vi ska skapa tid och handlingsutrymme för folkbiblioteken. Vi ska skapa förutsättningar för biblioteken att själva utforma det egna virtuella biblioteket som är anpassat för det samhälle man finns i, de människor man verkar bland, den samtid man vill spegla och kommentera, den framtid man vill forma.

Och det kan vi göra på många sätt! Länsbibliotekets klassiska svar på alla utmaningar gäller även här: utbildning, fortbildning, kompetensutveckling, försöksverksamhet, det goda exemplet.

SIKTET INSTÄLLT PÅ FRAMTIDEN

KULDA-projektet är ett exempel på hur länsbiblioteken kan ge kommunbiblioteken tid att ta ställning till "databasfrågan", men inte bara den, för databaser kan inte diskuteras isolerat utan måste ställas i relation till övriga medier, till webb-användningen över huvud taget och till bibliotekets uppdrag i samhället. Det är den diskussionen som KULDA-projektet har initierat.

När de många och långa diskussionerna bland länsbibliotek, BIBSAM och KUR så småningom resulterade i KULDA-projektet, såg jag det först som en fin möjlighet för biblioteken att utveckla sin funktion som informationsförmedlare. Nu, efter 12 månaders verksamhet, ser jag att projektet inte stannar vid det. Att det faktiskt

går långt utöver innehållet i de enskilda databaserna.

Vad det i grund och botten handlar om är vår självbild, vår inställning och attityd till vårt jobb, till bibliotekets uppdrag, vilken betydelse vi vill tillkämpa oss i samhället.

Många gånger tror jag att vi har den roll vi förtjänar. Omvärlden är inte biblioteksond. Självfallet föreställer jag mej inte att stora horder av folk ska strömma in i biblioteket bara för man har tillgång till Contemporary Authors och Biography Resource Center. Eller att lär- eller studiecentra och medborgarkontor skulle flyttas till biblioteket. Men vill vi finnas kvar på arenan om, säg 10 – 15 år, måste vi våga utveckla saker som vi kanske inte ser den omedelbara nyttan av. Vi måste idag ha siktet inställt på tredje generationens bibliotek.

Biblioteket är en seg struktur, förändringar tar tid, och hamnar vi i en nedåtgående spiral där vi vägrar ta till oss nytt som vi inte genast kan omsätta i konkreta resultat, landar vi så småningom på en nivå varifrån ingen politisk nämnd i världen kan – eller vill – lyfta oss. Och omvänt: arbetar vi in oss i en uppåtgående spiral där vi ser utmaningar som potentiella språng i utvecklingen, kan vi se framtiden an med tillförsikt! I det perspektivet, menar jag, är KULDA-projektet en överlevnadsfråga för folkbiblioteken.

JIMMY GÄRDEMALM

LÄNSBIBLIOTEKARIE, NORRBOTTENS LÄN

I det här numret av Framsteget kan du läsa om arbetet med Internettjänster på olika typer av bibliotek. Hur kan länsbiblioteken vara aktiva, hur påverkas elever på olika stadier, vad händer med biblioteksverksamheten när den digitala tekniken blir en naturlig del av vårt arbete.

redaktör **ANNELIE BÖRJESSON**

Framsteget är en skriftserie som utges av Regionbibliotek Västra Götaland.

Varje nummer har ett tema eller tar upp ett speciellt område inom biblioteksverksamheten.